

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

IJODIY (KASBIY) IMTIHONLAR DASTURI VA
BAHOLASH MEZONI

KIRISH IMTIHONLARIDA "GEOGRAFIYA"
FANI MAVJUD BARCHA TURDAGI YO'NALISHLAR
(KO'ZI OJIZLAR) UCHUN DASTUR
(ta'lim yo'nalishlarga mos fan bo'yicha)

Toshkent - 2022

Dastur Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti O‘quv – uslubiy Kengashining 2022-yil “13” 06 dagi 8 – sonli majlisida ko‘rib chiqilgan va ma’qullangan.

Tuzuvchilar: O‘zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti
Tabiiy geografiya kafedrasи dotsenti,
geografiya fanlari nomzodi Ibragimova R.

O‘zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti
Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya kafedrasи dotsenti
geografiya fanlari nomzodi Egamberdieva M.

Taqrizchilar: O‘zMU Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti
Tabiiy geografiya kafedrasи mudiri,
geografiya fanlari nomzodi, dotsent Mirakmalov M.

TDPU Tabiiy fanlar fakulteti
Geografiya o‘qitish metodikasi kafedrasи mudiri,
Geografiya fanlari bo‘yicha PhD rasulov A.

KIRISH

Mazkur dastur ko‘zi ojiz abiturientlar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, unda tabiiy geografiya hamda iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaga tegishli ma’lumotlar o‘rin olgan.

Tabiiy geografiya qismida Quyosh sistemasi, geografik qobiq va uning qismlari - litosfera, atmosfera, gidrosfera, biosfera, hamda geografik qobiqning tabaqalanishi, inson xo‘jalik faoliyatiga ta’sir ko‘rsatuvchi tabiiy geografik jarayonlar, O‘zbekiston tabiiy geografiyasi, O‘zbekiston hududining tabiiy geografik rayonlashtirilishi, iqtisodiy va ijtimoiy geografiya qismida esa iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning asosiy termin va tushunchalari, O‘zbekiston Respublikasining geografik o‘rni va uning xo‘jalik rivojlanishiga ta’siri, O‘zbekiston iqtisodiyotining tarmoqlar tuzilishi, O‘zbekistonni iqtisodiy rayonlashtirish, Juhon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi, Dunyo siyosiy xaritasining shakllanishi va rivojlanishi, dunyo siyosiy xaritasida O‘zbekistonning tutgan o‘rni kabi mavzular o‘rin olganki, ushbu mavzular abiturientlar bilimini baholashda muhim o‘rin tutadi. Abiturientlarning bilimlari tasdiqlangan mezon asosida baholanadi.

Fanning maqsad va vazifalari

Geografiya fani bo‘yicha tuzilgan ushbu dastur bo‘yicha kasbiy (ijodiy) imtihonlar abiturientlarning shu sohaga bo‘lgan qiziqishi, bilim darajasi va kelajakda geografiya ta’limi kasbi bo‘yicha faoliyat yuritish kompetentsiyalarini belgilash maqsadida ishlab chiqilgan.

Ijodiy imtihonda abiturientlar, avvalo, geografiya fanining jamiyat rivojida tutgan o‘rni, yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati, o‘zbek geograflarining jahon hamjamiyatidagi o‘rni va geografiya ta’limini yuksak rivoj topganligi haqida asosli va mantiqli fikr-mulohaza yurita olishlari talab etiladi.

Abiturientning bilimiga qo‘yiladigan talablar

Geografiya fanidan imtihoni bor boshqa ta’lim yo’namishlari bo‘yicha geografiya fanining 2022-2023 o’quv yili ijodiy (kasbiy) imtihon dasturi bo‘yicha “Tabiiy geografiya” hamda “Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya” fanlarining har biriga quyidagi talablar qo‘yiladi:

“Tabiiy geografiya” fanini o’zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida abiturient:

Tabiiy geografiyaning o‘rganish ob’ekti, predmeti va vazifalari. Uning xo‘jalikdagi o‘rni, amaliy ahamiyati. Fanning rivojlanish tarixi, Yer yuzining kashf etilishi va o‘rganilish tarixi.

Quyosh sistemasi va Yer sayyorasi. Yerning Quyosh sistemasidagi o‘rni. Yerning shakli, harakatlari, ularning geografik oqibatlari. Gradus to‘ri, geografik koordinatalar. Joy plani va geografik xaritalar. Azimut. Masshtab. Joyning topografik plani. Geografik xarita.

Litosfera-Yerning tosh qobig‘i (Yer po‘sti). Yerning ichki tuzilishi. Yerning tosh qobig‘i, Yer po‘sti. Yer yuzi relefini hosil qiluvchi ichki va tashqi jarayonlar.

Atmosfera-Yerning havo qobig‘i. Havo qobig‘ining tarkibi, tuzilishi. Yerning radiatsiya balansi. Albedo. Havo harorati. Havo bosimi va shamollar. Ob-havo va iqlim. Iqlim mintaqalari, turlari.

Gidrosfera- suv qobig‘i. Gidrosferaning tarkibiy qismlari. Dunyo okeani. Quruqlikdagi suvlar. Daryolar, ko‘llar va muzliklar. Botqoqliklar. Yer osti suvlar.

Biosfera-hayot qobig‘i. Biosfera, uning tarkibi. Tabiatdagi o‘rni. Biosferaga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar. Organizmlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar. Biosferaga inson ta’siri.

Geografik qobiq. Umumiy xususiyatlari, chegaralari. Gorizontal va vertikal tabaqalanishi. Umumiy geografik qonuniyatlar. Tabiat komplekslari. Yer yuzini tabiiy-hududiy rayonlashtirish.

Inson xo‘jalik faoliyatiga ta’sir ko‘rsatuvchi tabiiy geografik jarayonlar. Tabiiy geografik jarayonlar. Denudatsiya. Yerozion jarayonlar. Jarlanish va irrigatsiya eroziyasi. Gravitatsion jarayonlar. Tuproqning sho‘rlanishi, qatqaloq hosil bo‘lishi, botqoqlanish jarayonlari.

O‘zbekiston tabiiy geografiyasi. O‘zbekistonning geografik o‘rni, geologik tuzilishi, relefi va orografiyasi, iqlimi va gidrografiyasi, tuproqlari, o‘simlik va hayvonot olami, ularning geografik tarqalishidagi xususiyatlari.

O‘zbekiston hududining tabiiy geografik rayonlashtirilishi. O‘zbekistonning tabiiy geografik rayonlashtirilishi. Tekislik va tog‘oldi-tog‘ kichik provinsiyalari, ularning o‘zaro bog‘liqligi va tafovutlari. Tekislik kichik provinsiyasi okruglari: Ustyurt, Quyi Amudaryo, Orol, Qizilqum, Quyi Zarafshon. Tog‘ oldi-tog‘ kichik provinsiyasi okruglari: Farg‘ona, Chirchiq-Ohangaron, Mirzacho‘l, O‘rta Zarafshon, Qashqadaryo, Surxondaryo okruglarining tabiiy geografik xususiyatlari va tavsifini bilishi kerak.

“Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya” fanini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida abiturient:

Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning tadqiqot ob’ekti va predmeti. Maqsad va vazifalari. Uning fanlar tizimida tutgan o‘rni va amaliy ahamiyati. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning shakllanishi va rivojlanish xususiyatlari.

Iqtisodiy va ijtimoiy geografiyaning asosiy termin va tushunchalari. Hududiy mehnat taqsimoti. Ixtisoslashuv. Iqtisodiy rayonlar. Hududiy ishlab chiqarish majmualari. Iqtisodiy geografik o‘rin.

O‘zbekiston Respublikasining geografik o‘rni va uning xo‘jalik rivojlanishiga ta’siri. O‘zbekistonning tabiiy sharoiti va resurslari. Ularning milliy iqtisodiyotni shakllanishi va rivojlanishidagi roli.

O‘zbekiston Respublikasi aholisi. Aholi soni, tadrijiy o‘zgarishlari va joylanishi. Axolining tarkibi va takror barpo bo‘lishi. Mehnat resurslari.

O‘zbekiston iqtisodiyotining tarmoqlar tuzilishi. Tarmoqlararo majmualar. Yoqilg‘i-enErgetika, metallurgiya, kimyo, mashinasozlik va metalni qayta ishlash, qurilish matEriallari, o‘rmon, yog‘ochni qayta ishlash, engil va oziq-ovqat sanoati. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi. Dehqonchilik va chorvachilikni hududiy tashkil etilishi va rivojlanishi. Transport va uning turlari. Aholiga xizmat ko‘rsatish soxalari geografiyasi.

O‘zbekistonni iqtisodiy rayonlashtirish. Iqtisodiy rayonlarning xo‘jalik rivojlanishi xususiyatlari. Toshkent iqtisodiy rayoni. Mirzacho‘l iqtisodiy rayoni. Farg‘ona iqtisodiy rayoni. Samarqand iqtisodiy rayoni. Buxoro-Navoiy iqtisodiy rayoni. Qashqadaryo iqtisodiy rayoni. Surxondaryo iqtisodiy rayoni. Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni. O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalari.

Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. Jahon mamlakatlarining tabiiy sharoiti va resurslari. Jahon aholisi va uning joylanishi. Jahon xo‘jaligining shakllanishi va rivojlanishi xususiyatlari. Tarmoqlar tarkibi. Jahon sanoati, qishloq xo‘jaligi, transporti. Jahon mamlakatlari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Global muammolar.

Dunyo siyosiy xaritasining shakllanishi va rivojlanishi. Mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ko‘ra turlari. Mintaqalar va mamlakatlarning dunyo siyosiy xaritasida tutgan o‘rni va roli. Dunyo siyosiy xaritasida Markaziy Osiyo davlatlari va O‘zbekistonning tutgan o‘rni kabilarni bilishi kerak.

IJODIY (KASBIY) IMTIHON NATIJALARINI BAHOLASH M E Z O N I

Ko‘zi ojizlar uchun ijodiy imtihon 5 ballik tizimda baholanadi.

Ko‘zi ojizlar uchun kirish imtihonlari og‘zaki tarzda o‘tkaziladi va har bir imtihon biletiga to’rttadan nazariy savol kiritiladi.

Ijodiy imtihonni baholashda quyidagi mezonlardan kelib chiqiladi:

Quyidagi holatlarda abiturientga 5 (“a’lo”) baho qo‘yiladi:

- barcha savollarga to‘liq javob bersa;
- xatolarga yo‘l qo‘ymasa;
- javobi ilmiy va mantiqiy jihatdan to‘g‘ri bo‘lsa;
- fikrlar asosli va faktik ma’lumotlarga asoslangan bo‘lsa.

Quyidagi holatlarda abiturientga 4 (“yaxshi”) baho qo‘yiladi:

- to’rtta savolga javob berish jarayonida ba’zi kamchiliklarga yo‘l qo‘ygan bo‘lsa;

- ayrim juz’iy noaniqliklarga yo‘l qo‘ygan bo‘lsa;

- o‘z fikrini asoslashda ayrim kamchiliklarga yo‘l qo‘ysa;

- bildirilgan fikrlar faktik ma’lumotlarga asoslanib berilsa;

Quyidagi holatlarda abiturientga 3 (“o‘rta”) baho qo‘yiladi:

- to’rtta savolga javob berish jarayonida ba’zi kamchiliklarga yo‘l qo‘ygan bo‘lsa;

- ayrim juz’iy noaniqliklarga yo‘l qo‘ygan bo‘lsa;

- o‘z fikrini asoslashda ayrim kamchiliklarga yo‘l qo‘ysa;

- fikrlar asosli, lekin faktik ma’lumotlarga asoslanmagan bo‘lsa;

Quyidagi holatlarda abiturientga 2 (“qoniqarsiz”) baho qo‘yiladi:

- barcha savolga ham to‘g‘ri javob bera olmasa;

- barcha savollarga berilgan javoblar noto‘g‘ri va asossiz bo‘lsa.

Ijodiy (kasbiy) imtihon komissiyasi tarkibi va uning faoliyatini tashkil etish

Ijodiy (kasbiy) imtihon komissiyasi faoliyati 2022-2023 o‘quv yili qabul komissiyasi tomonidan tashkil etiladi.

“Geografiya” ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha ijodiy (kasbiy) imtihon komissiyasi tarkibi odatda uch nafar a’zodan kam bo‘lmagan holda tashkil etiladi.

Ijodiy (kasbiy) imtihon natijalari uch kun muddatdan kechiktirilmagan holda e’lon qilinadi.

“Geografiya” ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha ijodiy (kasbiy) imtihon natijalaridan norizo abiturientlarning murojaatlarini ko’rib chiqish bo‘yicha appellatsiya komissiyasi tashkil etiladi.

Appelyatsiya komissiyasi tarkibi va uning faoliyatini tashkil etish

Appelyatsiya komissiyasi universitet qabul komissiyasi tomonidan tashkil etiladi.

Abiturient ijodiy (kasbiy) imtihon natijalari e’lon qilingan vaqtidan boshlab, 24 soat ichida appelyatsiya komissiyasiga og’zaki yoki yozma shaklda murojaat etishi shart. Belgilangan muddatdan keyin murojaatlar qabul qilinmaydi.

Appelyatsiya komissiyasi abiturientning faqat o’zining ishi bo‘yicha bildirilgan murojaatini yuzma yuz abiturientning ishtirokida ko’rib chiqadi va yakuniy qarorni beradi.

Qabul komissiyasi mas’ul kotibi

R. Allaberdiyev